

YU ISSN 0027-8084

UDK 808.61./.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXVIII/1—2

БЕОГРАД

1988.

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXVIII (нова серија)

Св. 1—2 (1988)

САДРЖАЈ

О отвореним друштвеним проблемима нашег језика (ОЦЕНЕ СА СТРУЧНОГ САСТАНКА ИНСТИТУТА ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК) . . .	3
Потреба заштите ћирилице (НАУЧНО ВЕЋЕ ИНСТИТУТА ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК)	8
Обликовање инструментала једнине у именичкој трећој деκлинацији (ВЛАДИМИР ГУДКОВ)	11
Гласовна структура риме и њена функција у поезији Бранка Миљковића (МИЛОСАВ ЧАРКИЋ)	25
Аугментативи са суфиксима <i>-ина</i> , <i>-етина</i> , <i>-урина</i> у Вуковом речнику (МАРИЈАНА КИРШОВА)	42
Контекст и типови лексичке хомонимности (ДАНКО ШИПКА)	55

Језичка култура

Прилози допуњавању и осавремењавању наше правописне нормe (III) (ГРУПА АУТОРА)	60
Трансфонемизација српскохрватске антропонимије (ИГОР ГОСТЛ)	89
Још о прилагођавању енглеских и италијанских имена (МИТАР ПЕШИКАН)	102

Маријана Киршова

АУГМЕНТАТИВИ СА СУФИКСИМА -ИНА, -ЕТИНА, -УРИНА У ВУКОВОМ РЕЧНИКУ

Овај рад је посвећен анализи једног дела именичких аугментатива у Вуковом речнику. Из IV издања Вуковог речника (Београд, 1935) ексцерпирани су све аугментативне именичке изведенице и размотрене у погледу фреквентности, продуктивности и дистрибуције њихових суфикса са посебним освртом на аугментативе са суфиксима -ина, -етина и -урина.¹ Резултати ових разматрања упоређени су са резултатима анализе аугментатива ексцерпираних из „Речника српскохрватскога књижевног језика“ (Нови Сад 1967—1976), књ. I—VI (скраћено: РСМ), као и из „Речника српскохрватског књижевног и народног језика“ САНУ (Београд 1959—1981), књ. I—XI (скраћено: РСА). Из наведених речника исписани су само аугментативи и пејоративи који имају у поменутих речницима ознаку: аугм., пеј., аугм. и пеј. Зато се у овом раду не разматрају, рецимо, такве изведенице као што су брџоња м. „човек дуге браде“, брџоња м. „човек великих бркова“ (РСА) и сл., иако те именице имају амплификативан, пејоративан карактер,² али немају одговарајућу ознаку.

Пошто су у овом раду коришћени углавном речници као извор материјала, а код аугментатива се доста ретко даје пример њихове употребе у контексту (како у Вуковом речнику, тако и у

¹ У овом раду ми се намерно не задржавамо на неким теоретским питањима у вези са именицама субјективне оцене. О томе смо писали у чланку: Поводом питања о аугментативима у савременом српскохрватском језику, Књижевни језик, Сарајево (у штампи). Детаљна анализа аугментатива са суфиксом -чина у Вуковом речнику дата је у реферату одржаном на Научном састанку слависта у Вукове дане 1987 (у штампи).

² В.: М. Стевановић, Савремени српскохрватски језик, I, Београд, 1975, 3. издање, стр. 506. Изведенице типа брџоња анализирају се као аугментативи у раду: Д. Чампар, Род и број именичких аугментатива у српскохрватском језику. — „Научни састанак слависта у Вукове дане“, 13, Београд, 1984, стр. 292.

РМС), ослањали смо се углавном на речничке ознаке, а могуће је да су се ту нашле и неке нетачности.

*

А сад ћемо почети конкретну анализу аугментатива ексцерпираних из горе наведених речника.

Табела 1: Број аугментатива по суфиксима³

	Вук	РМС	РСА I—II
-ина	181	393	31
-етина	76	173	13
-чина	5	79	9
-урина	39	61	3
-ушина/-уштина	3/4	8/7	—
-ешина	4	4	—
-ерина	1	7	—
-иште	1	6	1
-урда	2	7	1
-есина	24	60	7
ретки суфикси	24	60	7
Укупно речи	340	810	65

И у Вуковом речнику, и у РМС највећа група аугментатива је грађена помоћу суфикса -ина (181, односно 393 лексеме) и његових проширених варијаната: -етина (76, односно 173), -урина (39, односно 62) и -чина (5, односно 79). Отприлике исти однос налазимо у још недовршеном речнику-тезаурусу Српске академије (РСА); ради илустрације исписали смо све аугментативе из две књиге (I и II) овог речника: од укупно 65 аугментатива 31 има суфикс -ина, 13 имају -етина, 9 -чина и 3 -урина.

У књизи С. Бабића⁴ истиче се да се за творбу аугментатива користи пет главних суфикса: -ина, -чина, -етина, -урина, -урина. М. Стевановић⁵ карактерише суфикс -ина као најпродуктивнији. У Приручној граматици хрватскога књижевног језика⁶ као продуктивни се наводе суфикси -ина, -чина, -етина, -урина.

Упоредујући заступљеност именичких аугментатива у прегледаним речницима, можемо већ констатовати да се активност аугментативних суфикса -ина, -етина, -урина задржава отприлике на истом нивоу од средине XIX века, а плодност суфикса -чина је знатно порасла у току сто година.

³ Ради једноставности се суфикс наводи заједно са завршетком.

⁴ С. Бабић, Творба ријечи у хрватском књижевном језику, Загреб, 1986, стр. 234.

⁵ М. Стевановић, Савремени српскохрватски језик, I, стр. 524.

⁶ Приручна граматика хрватскога књижевног језика, Загреб, 1979, стр. 260—261.

*

Аугментативи са суфиксом *-ина*. Пошто се у суфиксалним изведеницама анализира не само суфикс већ и творба основа као семантички и структурни центар речи, треба пронаћи структурно-семантичке карактеристике творбене основе код аугментатива на *-ина*.

Сви исписани из речника аугментативи грађени су од исте врсте речи — од именица, и то заједничких.

Именички аугментативи се граде помоћу суфикса *-ина* како од именица са конкретним значењем, на пример са значењем неке особе (лица): мџмак — мџмчина, животиње: зџц — зџчина, предмета: бџдо — бџдина, тако и од именица са апстрактним значењем. Од полазних именица са апстрактним значењем направљено је најмање именичких аугментатива (У Вуковом речнику — 7, РСМ — 22): мџра — мџрина, сџмрџк — сџмрџчина.

Табела 2: Аугментативи на *-ина* по значењу осн. именице

	Вук	РСМ
Конкретно значење	162	345
Од њих: лице	28	50
животиња	26	52
предмет	118	243
Апстрактно значење	7	22
Значење субј. оцене	12	26
Укупни број речи	181	393

Мало је аугментативних именица са *-ина* направљено од полазних именица са значењем субјективне оцене (Вук — 12, РСМ — 26): лџдџк — лџдџчина, пијџнац — пијџнчина, погџнац — погџнчина, мџдрац — мџдрџчина. При томе изведенице такође имају само значење субјективне оцене (најчешће то је неко погрдно значење) и у ствари немају значење појма већег размера, али се означавају у речницама исто: аугм. и пеј.

Претежна већина именичких аугментатива са *-ина* везана је за базе именице са конкретним значењем. Аугментативни суфикс *-ина* се додаје углавном на творбене основе које значе предмет, ствар, најчешће такав предмет који може да се мери (део тела: тџбух, рџка; географски појам: бџдо, хрџд; оружје: мџч, пџшка; неке запремине: сџпет, чџнак), или такви предмети, ствари који емотивно утичу на говорника (добро — лоше). То може бити скоро све што окружује човека: одећа (шџшџр, џбућа), храна (чџрба, кџлџч), биљке (пџсџљ, кџпус) и сл.

Већи део творбених речи чине именице које означавају нешто неживо (има их код Вука 115, у РМС 263); много је мање именица које означавају жива бића (66, односно 130).

*

Већина базних именица спада у домаће речи, али има и позајмица, како је то означено у речницима где се обележава и извор позајмице.

Табела 3: Аугментативи на -ина по пореклу осн. именице

	укупно	домаћи	тур.	итал.	грч.	мађ.	нем.	свега туђ.
Вук	181	148	25	5	2	1	—	33
РМС	393	357	23	8	1	2	2	36

Пада у очи разлика у односу позајмица у коришћеним речницима: у Вуковом речнику има око 32 одсто позајмица, а у РМС свега 10 одсто. Извори су им углавном исти: већином из турског језика.

*

Међу творбеним именицама има именица сва три рода: углавном то су именице мушког рода (126 код Вука, 272 у РМС); творбених речи женског рода је знатно мање, поготову у савременом речнику (101 код Вука и 51 у РМС); веома је мало именица средњег рода (3 код Вука и 15 у РМС) и оних двородних (тј. могу бити и мушког и женског рода, нпр. будала ж. и м.), тако означених именица има код Вука 3, у РМС 5.

Табела 4: Однос рода осн. именице и изведенице на -ина (род осн. именице / / род изведенице)

	укупно	м/ж	ж/ж	м/м	с/ж	ж, м/м	ж, м/ж	м ж, м/ж	с/ж, м
Вук	181	120	51	6	3	—	—	1	—
РМС	393	210	101	62	14	1	4	—	1

Аугментативи са суфиксом -ина у речницима углавном имају ознаку женски род: у Вуковом речнику има таквих 175 од 181, у РМС — 325 од 393, тј. то је претежна већина у оба речника. М. Стевановић истиче да се аугментативи на -ина понашају као име-

нице граматичког женског рода.⁷ Вероватно, формални показатељ аугментатива на -ина, тј. завршетак -а ту испада као одлучујућа чињеница. Наведена табела 4 јасно показује да се додавањем суфикса -ина на основне именице женског рода чува изворни женски род: б̄ара ж. — б̄арина ж., јабука ж. — јабучина ж. Изведенице са суфиксом -ина направљене од именица средњег рода увек прелазе у женски род: клупко с. — клупчина ж., кљу̀се с. — кљу̀сина ж. Ту нема разлике међу речницима (имамо у виду не само Вуков речник и РМС, већ и материјал РСА од А до маква).

*

Основне разлике и колебања при одређивању рода именичких аугментатива у речницима се запажају код изведеница на -ина направљених од двородних основних именица или од именица мушког рода које значе неку особу, животињу, ређе — предмет. Ради илустрације ћемо размотрити аугментативе са -ина који су се нашли у сва три (или пак два) поменута речника и који се разликују ознаком рода (у овој табели се не наводе изведенице са истом ознаком рода у свим речницима).

Табела 5: Различите ознаке рода аугм. на -ина у речницима

	Вук	РМС	РСА		РМС	РСА
бебарина	ж	м	ж, м	басина	ж	м
будалина	ж	ж, м	ж, м	бичина	ж	ж (ређе м)
вранчина	м	м	м, ж	витежина	м	ж
вучина	ж	м	ж	волина	м, ж	ж (ређе м)
курјачина	ж	м	ж	глупачина	ж, м	ж (м)
геачина	ж	м	ж (м)	глумчина	м, ж	ж (м)
дедина	м	м	м (ређе ж)	горштачина	м	м (ж)
ђачина	ж	м, ж	ж	гусарина	м	ж (м)
зличина	ж	м	ж	дебелџина	м	ж
јарчина	ж	м	ж (ређе м)	дечачина	м	ж
јуначина	ж	м	м	дрипчина	ж, м	ж
калпачина	ж	ж	ж (ређе м)	ждрепчина	ж	м
коњина	ж	ж	ж (ређе м)	ждребина	ж, м	ж
кошина	ж	ж	м	желучина	м	ж
кулашина	ж	м	ж (м)	зевзечина	м	ж
лакомчина	ж	ж, м	ж (м)	јендечина	м	ж
лакомичина	ж	—	ж (м)	кењчина	м	ж
леђенина	ж	м	ж	кланчина	м	ж
лудачина	ж	ж, м	ж (м)	кољашина	м	ж
људина	ж	ж	ж (м)	корбачина	м	ж
дервишина	ж	м	ж (м)	кундачина	м	ж

⁷ М. Стевановић, исто, стр. 528.

Од 42 именичка аугментатива на -ина у којима се запажају колебања у роду у наведеним речницима, 22 изведенице значе лица (јунак — јуначина, дёрвиш — дёрвишина), 11 значе животиње (кѡњ — кѡњина, бѣк — бѣчина), а свега 9 — предмете (кѡш — кѡшина, жѣлудац — жѣлѣчина). Све творбене речи припадају именицама мушког рода, осим две двородне именице (будѡла, злѣца) и по једне речи женског (лѡкѡмица) и средњег (ждрѣбе) рода. Упо-ређујући именичке аугментативе са -ина у три прегледана речника, можемо констатовати да у Вуковом речнику аугментативи (и пејоративи) са -ина углавном имају ознаку *женски род* (од 181 изведенице са -ина само 6 имају ознаку мушког рода: вранчина, дѣдина, тѣнчина, чобанина, шалѣвчина, Влѡшина). Сасвим је друкчија слика у РСМ: од 42 аугментатива са -ина свега 7 имају ознаку женског рода; 25 изведеница од 42 припадају према ознакама именицама мушког рода; 9 именичких аугментатива означени су као двородни. Ситуација у РСА је много ближа ситуацији у Вуковом речнику у одређивању рода именичких аугментатива са -ина: од 42 изведенице са -ина 23 имају ознаку „женски род” или „женски (ређе мушки)”, 12 имају ознаку „ж. (и м.)”; само 4 изведенице су означене као именице мушког рода.

Познато је Вуково изврсно познавање језика, његова интуиција. Истраживачи српскохрватског језика истичу да је Вуков речник за аугментативе именичке изведенице и њихов род фактички најближи правом стању ствари,⁸ што је још увек актуелно у погледу савременог језика. Понекад садашњи лексикографи се при одређивању рода не ослањају на објективно стање ствари. Дешава се да су ознаке рода за аугментативне именице у супротности са наведеним примерима, напр.: бѡсина м. — Ја сам чуо промуклу бѡсину (ж.) (РСА); војничина м. — Асан је ... гледао како снажна војничина (ж.) не може да савлада малену снагу ... мајке (РСМ); јуначина м. — Ал’ је Раде јуначина стара (ж.), ... Да буде чувени јуначина (м.) (РСА). Што је права невоља, код аугментатива се не дају увек примери њихове употребе у контексту (како у Вуковом речнику, тако и у РСМ), нпр.: клѣпчина ж. аугм. и пеј. од клупко (РСМ).*

⁸ В. нпр.: Д. Чампар, исто, стр. 291—292.

* Неуједначеност у речницима долази углавном због колебања лексикографа да ли да означавају природни или формални, граматички род. У ствари је код именица типа *људина* грам. род претежно женски, али је могућна и употреба детерминатив у облику м. рода, нарочито у положају удаљеном од именице; нпр. „Некаква људина стаде на мост да им препречи пут. Иако је био ненаоружан, нико и не покуша да прође мимо њега.” У грађи има примера да се детерминатив изведенице поводи за родом основне именице чак и кад она не значи живо биће, нпр. „На главе му мрки калпачина” (РСА). Тражење најпогодније ознаке рода у уредништву РСА довело је до формуле „ж (м)”, која се примењује у последњим књигама. Међу примерима које наводи ауторка има и штамп. или техн. омашки, „кошина м” у РСА (треба: ж). (Напомена уредника.)

*

У савременим речницима се срећу неке непрецизности у вези са одређивањем изведеница на -ина као аугментатива или пејоратива; понекад такве изведенице уопште немају ознаку „аугм.“ или „пеј.“, уместо ње се налази лексичко тумачење аугментативности или пејоративности: љџина ж. „веома крупна, снажна, наочита одн. незграпна (обично мушка) особа“ (РСА); капџина ж. „стари, исцепани капут“ (РСА); сџина ж. аугм. „рђаво, слабо сено“ (РМС) — ту има и ознаке, и тумачења.

У речницима се обично не прецизира какав садржај има појам „аугм.“. Они се веома разликују у погледу коришћења ознака „аугм.“ и „пеј.“. Прикупљена грађа показује да именички аугментативи са -ина не означају увек објективно већи размер предмета, појаве, већ често изражавају емотивно-субјективни однос према предмету означеном основном речи, тј. имају баш значење субјективне оцене (експресивно, осећајно значење), нпр.: „Овом водом пере дрвеће, да не расте маховина, у коју се угнезде шкодљиве бубине“ (РСА); „Ваља се тако, да детету не досађују вештинине“ (РСА); уп. пример с чисто аугментативним значењем: „Дува ветрина, крше се дрва“ (Вук). Ова тенденција, како се чини, делимично се испољава у еволуцији ознака „аугм.“ и „пеј.“ од Вуковог речника до савремених речника РМС и РСА.

У Вуковом речнику се генерално примењује ознака „аугм.“, што значи да се пејоративност схвата као једна од реализација општије категорије а у г м е н т а т и в. Савремени речници, међутим, теже ближе одређивању значења (нарочито РСА). Од 82 проверене изведенице (код Вука све „аугм.“) ознаку „аугм. и пеј.“ носе у РМС 31, а у РСА 43; остале имају само „аугм.“ (изузев у РСА у једном примеру само „пеј.“). Понекад се прибсгава и вербалном објашњавању нијансе, нпр. у РСА: „људина ж (м) ... (понекад с пеј. призвуком)“.

У вези с пејоративном семантичком нијансом аугментатива занимљиво је поменути закључке из чланка Ј. Радуловића:⁹ широки слојеви у Херцеговини, посебно на селу, све чешће користе образовања на -ина (-етина, -урина) не само као аугментативе, већ и као пејоративе: брџина значи не само „велики брод“, већ и „незграпан, стар“, уп. такође (х)џина, ђбуџина, женџина — то су аугментативно-пејоративне именице.

⁹ Ј. Радуловић, Аугментативно-пејоративно значење неких именица, „Наш језик“, н.с., књ. VIII, св. 3—4, 1957, стр. 106—114.

*

Претежна већина аугментативних именица на -ина грађена је од једносложних творбених основа: у Вуковом речнику то су 96 изведеница од 181, нпр.: ббк — ббчина; у РМС — 195 од 393. Нешто мање има двосложних творбених основа: код Вука има 73, типа вајат — вајатина; у РМС — 177. Сасвим је мало тросложних основа: код Вука је 10, у РМС је свега 20. У Вуковом речнику је забележена једна четворсложна творбена основа (усиђелица — усиђеличина) и једна петосложна (мрзновџлавац — мрзновџлавачина), која се среће такође у РМС у облику мрзновџлавац — мрзовџлавачина. Дакле, међу творбеним основама које најрадије бирају суфикс -ина у свим речницима има највише једносложних и двосложних.

Што се тиче морфолошких услова под којима се суфикс -ина додаје творбеној основи приликом грађења аугментатива, ту не постоје никаква ограничења, осим једног: творбена основа може имати било који завршни сугласник, али никако не самогласник, пошто суфикс почиње самогласником -и-. Испред суфикса -ина долази до преласка завршних сугласника творбене основе к, г, х у ч, ж, ш, нпр.: ђак — ђачина, брег — брегчина, кџух — кџушина; ц се мења са ч: зџц — зџчина, враџац — враџчина. У Вуковом речнику није се нашао ни један пример преласка з у ж на граници морфема приликом додавања суфикса -ина (топуз — топузина), за разлику од РМС, где има виџез — виџежина, поред топуз — топузина. На граници морфема забележене су такође промене а/џ (ветар — ветрина) и л/џ (џрао — џрлина, чџао — чџлина).

Осећа се јака тенденција према унификацији акцента: претежна већина именичких аугментатива на -ина имају краткоузлазни акценат на слогу који претходи суфиксу -ина: момчина, носина, девојчина.¹⁰ Понекад се чува акценат творбене речи: у Вуковом речнику је забележено 16 случајева када се задржава краткоузлазни акценат базне именице, типа бџкџа — бџкџина. С. Бабић истиче да у случају кад постоје акценатске варијанте (што се не бележи увек у речницима), онда изведенице — носиоци уједначеног акцента поседују већу експресију, уп. лупџежина — лупџина, трџбушина — трџбушина. Тежњу уједначавању акцента код аугментативних именица на -ина доказује чињеница да неке именице са -ина које у Вуковом речнику имају друкчији акценат од уједначеног или пак имају уједначен акценат, али на неком другом слогу, у РМС се наводе као акценатске варијанте где је једна варијанта носилац уједначеног акцента на слогу, претходном суфиксу: кџупу-

¹⁰ Тенденцију развоја акценатског модела аугментативних именица према унифицираном акценту истичу: М. Стевановић, исто, стр. 501; С. Бабић, исто, стр. 216.

сина (Вук) — кұпусина и купұсина (РМС), тйквина (Вук) — тйкви-на и тйквина (РМС), трбушина (Вук) — трбушина и трбұшина (РМС), ортачина (Вук) — ортачина и ортачина (РМС), укупно има 12 случајева. У Вуковом речнику се наводи само један случај акценатске варијанте: магарчина и магарчина.

*

На основу разматрања аугментативних именичких изведеница код Вука и у савременијим речницима може се направити закључак да се продуктивност аугментативно-експресивног суфикса -ина задржава посебно приликом грађења од једносложних и двосложних основа базних именица, углавном мушког рода, са конкретно-предметним значењем. Изведенице са суфиксом -ина најчешће припадају именицама женског рода, што је забележено још у Вуковом речнику. Акцент се често уједначава као краткоузлазни на слогу који претходи суфиксу -ина

*

Аугментативи са суфиксом -етина. То је други по својој продуктивности аугментативно-експресивни суфикс. У Вуковом речнику је забележено 76 аугментативних именица са суфиксом -етина (од 340), у РМС — 173 од 810. Као проширена варијанта суфикса -ина, суфикс -етина се вероватно некада издвојио из облика косих падежа неких именица средњег рода са уметком -ет-, типа дѣте — дѣтета — дѣтетина, а затим по аналогiji су настала образовања са -етина од других типова именица: плдча — плочетина, саксија — саксијетина.

Све творебне речи припадају заједничким именицама (иако се у РСА нашао пример са властитом именицом: Ивко — Ивкѣтина); већи део оваквих творебних речи чине именице које означавају нешто неживо: код Вука има их 54, у РМС 126, нпр.: бара — баретина. Нешто мање има именица које означавају жива бића: у Вуковом речнику таквих има 22, у РМС 47, нпр.: девојка — девојчетина.

Именички аугментативи са суфиксом -етина граде се углавном од именица са конкретним значењем: код Вука то је 74 именице од 76, у РМС 169 од 173. Забележено је неколико творебних речи са значењем субјективне оцене: код Вука 2, у РМС свега 3: кўрва — курвѣтина, флāндра — фландрѣтина, фўкса — фуксѣтина. У РМС је забележено 4 именичка аугментатива на -етина, направљена од полазних именица са апстрактним значењем, нпр.: олуја — олујетина, рѣч — рѣчетина; код Вука није се нашло ниједног сличног примера.

Међу творбеним именицама су углавном именице женског рода: у Вуковом речнику 72, у РМС 141. Од творбених речи само 3 припадају мушком роду у Вуковом речнику и 20 у РМС. Веома је мало творбених именица средњег рода: једна је код Вука (дете) и 12 у РМС. Дакле, претежна већина именичких аугментатива на -етина је женског рода (у Вуковом речнику су сви аугментативи на -етина женског рода, осим једног: дедетина м.). Додавањем суфикса -етина на основне именице женског рода чува се изворни женски род: рйба ж. — рибетина ж. (код Вука је таквих случајева 71, у РМС 140). Изведенице са суфиксом -етина направљене од именица средњег рода увек прелазе у женски род (у Вуковом речнику се нашла једна таква именица: дете с. — дедетина ж.; у РМС 11, нпр.: ћебе с. — ћебетина ж.). Творбене именице мушког рода такође обично прелазе у женски род: код Вука има 3 такве именице, у РМС — 16. Има неколико изузетака: у Вуковом речнику једна именица мушког рода (дѐд м.) задржава свој род (дедетина м.), као и три именице у РМС: вѹк м. — вучетина м., јѹрац м. — јарчетина м. и мѹж м. — мужетина м. При томе све ове полазне именице означавају особу или животињу мушког пола. У РМС једна аугментативна изведеница мушког рода — пашчетина м. — има као базну именицу средњег рода — папче с. У истом речнику додавањем суфикса -етина на једну реч мушког рода (чѹвек) и на једну реч женског рода (рђа) направљене су двородне именице: човчетина ж., м. и рђетина ж., м.

Већина базних именица спада у домаће речи: у Вуковом речнику 64 од 76, у РМС — 150 од 173, према ознакама у речницима. Позајмица нема много: свега 12 код Вука и 23 у РМС. Већина позајмица је у оба речника из истог извора — из турског језика (9, односно 16), нпр.: чѹрба, чѹтура, ракија; има нешто позајмица из грчког: једна код Вука и две у РМС (хѹртија, клисура), из латинског: једна код Вука, две у РМС (кѹрва, кѹноба), из перс. једна (лѹла). У РМС забележене су две позајмице из немачког језика: штѹла, флаша.

Неке аугментативне изведенице са -етина направљене су од базних именица *pluralia tantum* и задржавају облик множине: чѹкшире — чѹкширѹтине ж. мн., гаће — ж. мн. — гаћетине ж. мн. Један изузетак се нашао у РМС: кѹла ср. мн. — колѹтина ж. јд. (ако то није штампарска грешка). Аугментативне именице дечѹтина ж. и рајѹтина ж. (из РМС) имају као базне збирне именице дѹца ж. и раја ж.

Већину творбених основа чине једносложне основе типа рѹп, врѹн(а), брѹтв(а) и сл. (у Вуковом речнику таквих основа има 57 од 76, у РМС 132 од 173). Остале творбене основе се расподељују на следећи начин: двосложних је у Вуковом речнику 19, тј. све оста-

ле од 76, у РМС — 39, нпр.: ба̀тин(а), ко̀шуљ(а); две тросложне основе су се нашле само у РМС: слу̀шкињиц(а) — слушкињицѐтина, рука̀виц(а) — рукавичѐтина.

На граници морфема приликом додавања суфикса -етина долази до промена к/ч, г/ж, х/ш и ц/ч: дево̀јка — девојцѐтина, дра̀га — дражѐтина, књи́га — књижѐтина, мѐх — мешѐтина, птй̀ца — птйцѐтина. У Вуковом речнику се ове промене спроводе доследно; у РМС има паралелних образовања: ша̀ка — шакѐтина и шачѐтина, но̀га — ногѐтина и ножѐтина, ру̀ка — рукѐтина и ручѐтина (код Вука је дата само ручѐтина), бу̀ха — бухѐтина (ту нема варијаната) У оба речника у неколико примера се појављује окрњена основа: квѝчка — квочѐтина, ма̀чка — мацѐтина (код Вука има и: кѝчка — кучѐтина). У РМС су се нашли примери њу̀шка — њушкѐтина, кѝчка — кучкѐтина без крњења основе и без промене к/ч. Има у РМС и хомонима међу аугментативима: ножѐтина је аугментатив од но̀га и нѝж, мацѐтина — то су аугментативи од ма̀чка и ма̀ч.

Акцент је код аугментативно-експресивних именица са суфиксом -етина потпуно уједначен; независно од акцента творбене основе то је увек краткоузлазни акценат на првом слогу суфикса, нпр.: ба̀ра — барѐтина, бра̀два — брадвѐтина, рѐп — репѐтина. У Вуковом речнику нема ни једног изузетка, осим дѐтетина.

Све аугментативне именице са суфиксом -етина у Вуковом речнику имају ознаку аугм. (ту нема изузетака). Друкчија је слика у РМС: од 173 изведенице са -етина само 34 су означене као аугментативи (вѝк — вучѐтина, ћѐбе — ћѐбѐтина и сл.); већина изведеница (135) имају обе ознаке: аугм. и пеј., нпр.: буквѐтина, девојцѐтина. Само 4 изведенице имају ознаку пеј.: речѐтина, трупѐтина, мајцѐтина, Швабичѐтина.

Упорѐђујући аугментативне изведенице са суфиксом -етина које су забележене у сва три речника (у Вуковом, РМС и РСА), запазили смо да од 38 таквих изведеница само две (барѐтина и дражѐтина) имају исте ознаке у сва три поменута речника: аугм. у Вуковом речнику сва образовања са -етина су означена као аугм., а у РМС и РСА у већини случајева се појављује иста ознака, у ствари две ознаке: аугм. и пеј. (31 од 38), нпр.: кравѐтина, кесѐтина; једна изведеница (мајцѐтина) има ознаку пеј. Има разлике у ознакама у РМС и РСА, нпр.: булѐтина — аугм. (РМС), пеј. (РСА); бабѐтина — аугм. и пеј. (РМС), пеј. (РСА). Међу творбеним речима које најрадије бирају суфикс -етина има највише заједничких именица женског рода са конкретнопредметним значењем и са једносложном основном типа рѝп(а) — рупѐтина. У поређењу са аугментативно-експресивним именицама са -ина именице са -етина имају већу експресију и јачу пејоративну нијансу, уп. гла̀вина — главѐтина — главѝрина — главѝсина — гла̀вур — гла̀вѝрда.

*

Аугментативи са суфиксом -урина. У Вуковом речнику има их 39, у РМС 61. Суфикс -урина је један од продуктивних суфикса именица са аугментативно-експресивним значењем. Аугментативне именице са -урина граде се од заједничких именица. Међу њима има таквих именица које означавају нешто неживо (30 код Вука, 48 у РМС). Оне сачињавају претежну већину, за разлику од таквих творбених речи које означавају жива бића (9 код Вука, 13 у РМС). Већи део творбених речи има конкретнопредметно значење: у Вуковом речнику то су свих 39 речи, у РМС — 48 од 61. Забележене су само 3 полазне именице са апстрактним значењем (у РМС): кйша — кишурина, рѣч — речурина, магла — маглурина.

Већи део творбених речи је женског рода, у Вуковом речнику то су све полазне именице (39), у РМС 48 од 61; осим тога, у РМС 10 полазних именица припадају мушком роду, а 3 средњем: мѣсо — месурина, тѣло (телеса) — телесурина, сѣдло — седлурина.

Аугментативи са суфиксом -урина у речницима углавном имају ознаку женски род: у Вуковом речнику свих 39, у РМС — 51 од 61. Додавањем суфикса -урина на основне именице женског рода чува се изворни женски род: крѡва ж. — кравурина ж. (код Вука свих 39, у РМС 48). Изведенице са суфиксом -урина направљене од именица средњег рода увек прелазе у женски род (у РМС 3). Изведенице на -урина грађене од именица мушког рода или задржавају изворни мушки род (у РМС има таква три случаја: гѡзда м. — газдурина м., јѣж м. — јежурина м., Шваба м. — Швабурина м.), или добијају ознаку двородних именица (у РМС има две такве именице: мѡмак м. — момчурина м. ж. и чѡвек м. — човурина м., ж.).

Базне именице углавном спадају у домаће речи (у Вуковом речнику 37, у РМС 58). Код Вука је забележено само две позајмице, и то из турског језика (кѣса и чѡрба). Иста два турцизма и једна позајмица из мађарског језика нађени су у РМС (гѡзда).

Већину творбених основа чине једносложне основе типа вѡд(а). У Вуковом речнику има 38 таквих основа, у РМС 60. Забележене су само две двосложне основе: код Вука је једна (дѡвојк-а), и једна у РМС: Цйгѡнк(а).

*

Суфикс -урина има варијанту -јурина, која се додаје на творбене основе са завршним сугласницима ц, к, г, х који се јотују: шѡка — шачурина, птйца — птичурина, нѡга — ножурина. На све остале основе се додаје варијанта -урина. Нашао се један случај крњења творбене основе у РМС: чѡвек — човурина.

Акцент је уједначен као краткоузлазни на првом слогу суфикса: јѡма — јамурина.

Све аугментативне изведенице са -урина у Вуковом речнику имају ознаку аугм. (изузетака нема). У РМС и РСА већина изведеница са -урина има две ознаке: аугм. и пеј. (55 од 61). У РМС само пет изведеница су означене као чисте аугментативне: гредурина, јежурина, човурина, плочурина, плахтурина; само једна има ознаку пеј.: мајчурина.

Вредно је пажње да се у Вуковом речнику скоро код сваке изведенице са -урина помиње слична именица са -етина, нпр.: брадурина, в. брадѐтина; бритвурина — в. бритвѐтина (таквих случајева има 27 од 39). Осим тога, у два случаја Вук се позива на аугментативе са -ина: чорбина, девојчина. Како нам се чини, ово указује, прво, на синонимију изведеница са -етина и -урина; друго, индиректно бележи резултат конкуренције синонимских обрадовања у корист аугментатива са -етина. У том погледу је од интереса примедба С. Бабића¹¹ да суфикс -урина сада губи продуктивност за рачун суфикса -етина. Ова два суфикса могу се сматрати као суфикси који се налазе у конкуренцији, јер су идентични у семантичком и стилском погледу; осим тога, у оба случаја најпродуктивнији тип творбене основе, који најрадије бира како један тако и други суфикс, јесте једносложна основа заједничких именица женског рода са значењем неког предмета, нпр.: зград(а) — зградурина, риб(а) — рибѐтина. Сетимо се да се суфикс -ина (као и -чина) додаје творбеним основама именица мушког рода и у конкуренцији суфикса -етина и -урина не учествује.

¹¹ С. Бабић, исто, стр. 234.